

Vananaistesuveks saame pidada sügisel naasvat suviselt sooja ja kuiva aega. Kindlasti peab sellele eelnema ehe sügisilmaperiood kõleda vihma, tuule ja jahedusega

Segased lood **vananaistesuvega**

Millal lõpeb sügis ja algab hilissügis? Kas vananaistesuvi oli juba ära või alles tuleb? Paraku on kindel selgus ainult astronoomiliste aastaaegadega: nende algus on kirjas minuti-pealt ja seda saab alati kalendrist järele vaadata.

Ain Kallis

Oktoobrikuus on ilmateadlased eristanud õige mitut kliimatilist aastaaega: sügis ja hilissügist. Nõnda saab sügiseks pidada aega, kui ööpäeva keskmine õhutemperatuur langeb püsivalt alla 13 soojakraadi. Keskmiselt algab see Eestis 6. septembril ja kestab umbes seitse nädalat. Kliimaatiline sügis algab sisemaal märksa varem kui rannikul.

Hilissügis algab siis, kui taimede kasvuperiood lakkab ja ööpäeva keskmine õhutemperatuur langeb püsivalt alla viie soojakraadi. Siis tuleb märksa sagedamini ette lauspilviseid ja vih-

maseid päevi ning öökülmi. Hilissügis algab meil keskmiselt 25. oktoobril, Mandri-Eestis kuni nädala jagu varem ja rannikul hiljem.

Mõnikord ei taha suvine soojus kuidagi lahkuda. Näiteks arvatati 2005. aastal hiliseimaks suve lõpuks ja sügise alguseks Ristnas 13. oktoober [1].

Rahvapärased nimetused aastaaja kohta.

Eriti palju rahvapäraseid nimetusi on pandud ilmade poolest segasele ajale sügisel, kui saabub uus soojade ilmade periood. Euroopas on neist kindlasti kõige tuntum nn vananaistesuvi, Põhja-Ameerikas aga indiaani suvi. Mis on säärase kum-

maliste nimetuse taga?

Vananaistesuvi tulenevat Saksa-maalt (*Altweibersommer*). Vanas keelepruugis tähendanud sõna *weiben* kudumist: hilissügisel õhus lendavad kastes pärlendavad härmalõngad (ämblike niidid) meenutavad vanemate daamide pikki halle juukseid. Muide, härmaniitidesse sattumine toovad naisterahvastele õnne: armumise, pulmaloori.

Saksa mõju on ilmselt kandunud ka mujale: seda suveliiki kutsutakse Venemaal *babje leto*, Poolas *babie lato*, Hollandis *oudewijvenzomer*, rääkimata Eestist. Kuna slaavi *baba* ei tähenda mitte ainult jämedakõlalist „eite“, vaid ka „vanaema“ (nt *baba Njura*), on seda sügisest aega sageli tõlgitud vanaemasuvena. Sestap on meil seda jätkusuve selgitatud ka nõnda: „Vananaistesuvi on rahulik, soe ja hellitav, nagu hea vanaema. Ei paugu, on malbe ja mahe“.

Muide, Baierimaal on kasutusel isegi *Ähnlsummer* (vanaisasuvi), Šveitsis aga märksa nukratoonilisem *Witwensommerli* ehk leskede suvi.

Geofüüsik Heino Toominga arvates nimetati seda aega Eestis vananaistesuveks seetõttu, et hilissügisel tuli vanematel naistel ära teha ripakile jäänud põllutööd.

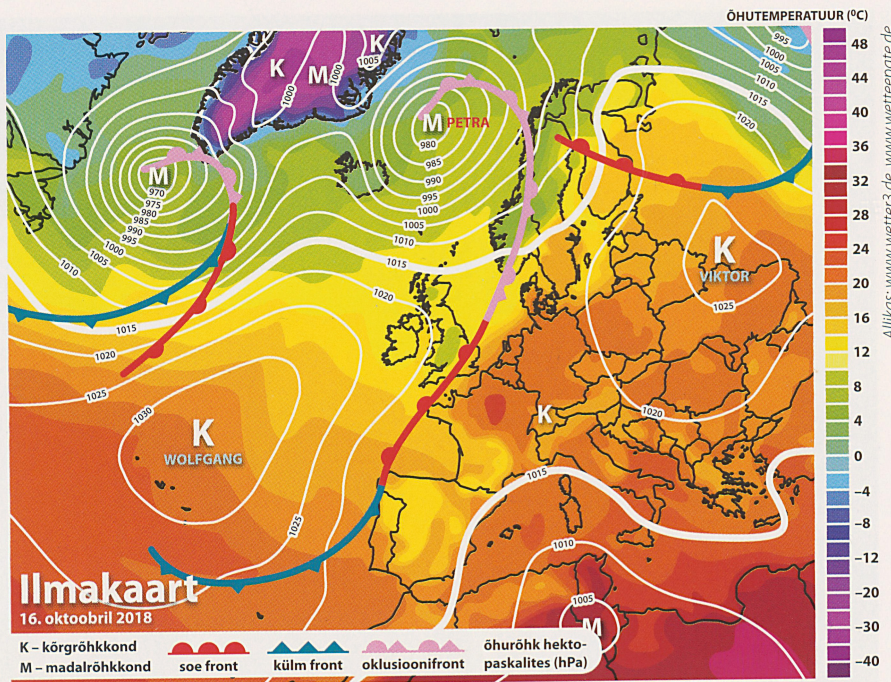
Teine sedalaadi suve nimetus on seotud majandusliku olukorraga: *fattigmanssommnar* 'vaese mehe suvi' Rootsis, *циганско лято* 'mustlaste suvi' Bulgaarias ja Makedoonias. Sellise nimetuse põhjus seostub arvamusega, et hilissügisel head ilmad võimaldasid vaestel teha põldudel järelkoristust.

Seotus pühakute nimepäevadega.

Kui soe ajajärk satub 29. septembri ehk mihkclipäeva või 10. novembri ehk mardipäeva kanti, siis on paljudes maades kutsutud seda aega nende peaingli või pühaku „väikeseks suveks“: *veranillo de San Miguel* või *veranillo de San Martin* Hispaanias, *sint-michielszomer* Hollandis, Soomes aga *Pärtytlin pikkukesä* (Pärtli väikesuvi) või ka *ruska aika* (pruunide lehtede aeg). Rootsis on sügise keskel tagasi tulnud suve nimetatud Birgitta suveks ehk *brittsommar*'iks (püha Birgitta päev on 7. oktoober).

Isevärki on Põhja-Ameerikas levinud „indiaani suve“ (*Indian Summer*) tekkelugu. Nimetuse poolt võiks seda pidada vabalt Indiale omaseks aastaajaks, sest Ameerika indiaanlasi kutsuti varem „korrektselt“ ikka „punasteks indialasteks“ (*Red Indians*). Aga säärane terminite muutus on juba tolele maale omane (indiaanlased eelistavad olla pigem põlisameeriklased). Igal juhul ei ole siin Indiaa midagi pistmist.

Indiaani suveks kutsusid Euroopast tulnud uusasunikud aega hilissügisel, kui punanahad koristasid vilja (üks teooria): saagikoristus olnud põhiliselt indiaani naiste töö, mehed käisid sel ajal jahil. Esimest korda kasutas terminit farmer Michel Guillaume Jean de Crèveœur 1778. aastal kirjas, kus nimetas indiaani suveks lühi-

Kaunist vananaistesuve saime nautida näiteks mullu oktoobris, mil suve tõi meie tagasi suur kõrgrõhkkond Viktor. Läänemere maades valitses siis väga soe õhmass, kus oktoobri keskel kerkis päeval õhutemperatuur 20 kraadi kanti

Aasta jaotatakse loodusnähtuste põhjal aastaegadeks

Astronoomilised aastaajad on perioodid, mille eraldajateks on pööripäevad, täpseni kevadine võrdpäevsus, suvine päikeseseisak, sügisene võrdpäevsus ja talvine päikeseseisak.

Meteoroloogilised ehk kalendrilised aastaajad on neli põhiaastaaga, mis tähistavad kokkulepeline aastaegade piire täiskuude kaupa. Selline arvestus lihtsustab aastaegadest kokkuvõtete tegemist. Näiteks on meteoroloogiline talv põhjapoolkeral detsembrist kuni veebruari lõpuni, kevad vältab märtsist kuni mai lõpuni, suvi on juuni, juuli ja august ning sügis

september, oktoober ja november.

Kliimatilisi aastaagu arvestatakse õhutemperatuuri püsivate muutuste järgi. Neile on iseloomulikud kindlad sesoonsed muutused nii ilmastikus kui ka looduskeskkonnas tervikuna. Eestis eristatakse kaheksa kliimatilist aastaaga: nelja põhiaastaaga (kevad, suvi, sügis, talv) ning nelja üleminekuaastaaga (kevadtalv, varakevad, hilissügis ja eeltalv).

Fenoloogilisi aastaagu eristatakse ilmastiku ja taimede iseärasuste järgi, kasutades kokkulepeline piire fenoloogiliste sündmuste (fenofaaside) alusel.

kest soojemat perioodi pärast esimesi öökülmi ja enne lume tulekut.

Millal saabub Eestisse vananaistesuvi? Kunagi korraldas SL Õhtuleht küsitluse, mille järgi 45% vastajaist arvas, et vananaistesuvi saabub septembris, 31% meelest oktoobris, 2%

arvates novembris ja suisa 21% oli seda meelt, et isegi detsembris. Seega peavad mõned vananaistesuveks aega augustist kasvõi detsembrini, peasi et on soe ja lund maha ei tule.

Õigupoolest tuleks soojade ilmade püsimist ka septembris pidada endiselt kliimatiliseks suveks. Kui aga

Kui aia- ja põllutöödega aegsasti valmis saad, on aega nautida vananaistesuve. Töödega jänni jäänutel on sügisel naasev suvesoojus aga suisa taevane õnnistus. Nii et kõigil on sellest võita: olgu ta noor või vana, naine või mees

öökülmadega jaheda perioodi järel saabuvad uuesti selged soojad ja kuivad päevad (kuigi jahedate öödega), võiks säärast aega nimetada klassikaliseks vananaistesuveks, kui soovite.

Olen päri Tartumaa ilmatarga Vadim Želniniga, kellele see ilmatüübi nimetus sugugi ei meeldinud. Kümnekond aastat tagasi tegin ettepaneku kutsuda selliseid perioode, kus septembri lõpul ja oktoobri algul pöörduvad tagasi soojad päikeselised ilmad, vahelduvalt vanadaamide või -härade suveks. Ennetamaks feministide proteste.

Muide, 1989. aastal pöördus üks 77-aastane daam Saksamaal Darmstadtis seetõttu kohtusse protestiga: tegu olevat soolise diskrimineerimisega. Kaebus lükati tagasi põhjendusega, et selline aastaajanimetus on olnud kasutusel juba üle sajandi.

Vananaistesuvede klimatoloogia.

Klassikalisi jätkusuvesid on meil ette tulnud võrdlemisi sageli. Näiteks

2006. aastal kestis selline uus soe aeg septembri lõpul ja oktoobri algul tervelt tosin päeva. Enne seda aega olid ööd olnud hallased ning väga külmad.

Ameerikas peaks „tõeline“ indiaani suvi üldiselt aktsepteeritud arusaama järgi olema selline, kus pärast sügisest pööripäeva ning külma aega kestavad päevased temperatuurimaksimumid üle 21 °C vähemalt nädala jagu.

Mullu sügisel tõi suve tagasi Viktor. Sellist nime kandis Ida-Euroopas võimust võtnud suur kõrgrõhkkond.

Lähiminevikus on Eestis väga kenad vananaistesuved olnud näiteks 1999., 2000., 2005. ja 2018. aastal. Mullu sügisel tõi suve tagasi Viktor. Sellist nime kandis Ida-Euroopas võimust võtnud suur kõrgrõhkkond, mis ilmapolitseinikuna hoidis jahedad ja niisked Atlandi tsüklonid siit kandist

kaugemal. Teaduslikumalt väljendudes oli tegu blokeeriva antitsükloniga, mille mõjul valitses Läänemere maa- des väga soe õhumass, kus oktoobri keskel kerkisid päevased soojamaksimumid üle 20 kraadi (vt joonist).

Kui tänavu peaks meie maile saabuma oodatud taassuvi, siis selle korraldajaiks on naisenimedega kõrgrõhkkonnad Hanneke, Inga või Jennifer. Muide, tulevaks aastaks on igapäev võimetus osta mõni (anti)tsükloni nimi: selle sooviga tuleb pöörduda Berliini vabaülikooli meteoroloogiainstituudi poole (vt www.met.fu-berlin.de/wetterpate). Ainult et antitsüklonite nimed maksavad 299 eurot ja tsüklonite omad 199 eurot; antitsükloneid ilmub Euroopa piirkonda aastas 50–60, tsükloneid aga umbkaudu 150. ■

1. Tarand, Andres; Jaagus, Jaak; Kallis, Ain 2013. Eesti kliima minevikus ja tänapäeval. Tartu Ülikooli Kirjastus, Tartu.

Ain Kallis (1942) on meteoroloog ja klimatoloog, Eesti keskkonnaagentuuri peaspetsialist.